

MARIKEN VAN NIEUMECHEN

* *

- De Overgangstijd (bedoeld wordt de tijd tussen Middeleeuwen en Renaissance) kunnen we in drie belangrijke hoofdstukken onderverdelen:
- de rederijkers, die vooral in de eerste helft van de 16de eeuw nog hanteerden het veld ruimen voor de Renaissance. *Mariken van Nieumeghen* is een rederijkersdrama (waarom?), maar er zijn al moderne trekken in te bespeuren (karaktertekeningen, realisme). Anna Bijns behoort wat techniek betreft nog volop tot de rederijkers; in het leger der contra-reformatie strijdt ze echter in de voorste linies. Zelfs Jan van der Noots werk vertoont hier en daar nog rederijkerskenmerken. Het *Wilhelmus* is een acrostichon: een rederijkerskunstje.
 - de vroege renaissance, waarvat Jan van der Noot de zuiverste vertegenwoordiger in ons land is. Het gebruik van de jambe, het schrijven van oden, sonnetten, epigrammen, open is karakteristiek voor de vorm, schoonheidsdrang, zelfbewustheid en individualisme voor de inhoud. Invloed van de klassieken, Italiaanse en Franse renaissance-dichters (Petrarca, Pierre de Ronsard).
 - de strijdliederen, die tijdens de 80-jarige oorlog ontstonden en gericht waren tegen de Rooms-Katholieke kerk en de Spanjaarden. Een prachtige specimen hiervan is het *Wilhelmus*. Een groot aantal van deze liederen is verzameld in het *Neuzentiedboek* (1581) en in *Den Nederlandischen Gedenckclanck* van Adriaan Valerius (1626).

De auteur van *Die waerachtige ende een seer wonderlijcke historie van Mariken van Nieumeghen* is niet bekend, maar deze anonimiteit — zo karakteristiek voor de M.E. en gedeeltelijk ook voor de Rederijkers tijd — past eigenlijk niet meer bij dit stuk: in vele fragmenten vinden we de eerste renaissance-kenmerken. De optredende personen vertonen de alledaags-menselijke eigenschappen, die passen bij de aardse werkelijkheid der Renaissance. Zo wordt Mariken *geen type* van een zondig mens, maar is ze een zondig mens, die we met de auteur volgen op haar pad: de ruzie met de moete, het verbond met de duivel, de zeven jaren van omzwervingen waarin het berouw groeit, en tenslotte het wagenspel, dat de aanleiding is tot de uiteindelijke bekering. Het stuk verplaatst ons naar de tijd, waarin tussen hertog Arent van Gelder en zijn zoon Adolf heftige politieke twisten heersen (± 1500). In één van de eerste proza-fragmenten worden we reeds aan deze ruzies herinnerd: de moete bij wie Mariken wil overnachten, is zeer onstemd, omdat de oude hertog is ontsnapt door toedoen van de slotvoogd. Als Mariken haar boodschappen heeft gekocht (kaarsen, olie, azijn, zout, zwavelstokken e.d.) te Nijmegen, is het te laat om naar huis terug te gaan. Zij woont bij haar oom Gijbsbrecht, die priester is, enkele km buiten de stad. Mariken gaat naar de

moete, een zuster van Gijbsrecht, en vraagt haar onderdak voor de nacht: voor een meiske is het immers te riskant om in de avond naar huis terug te gaan. Maar de nog boze moete gaat op ergelijke wijze tegen haar tekeer: Mariken is natuurlijk zo laat, omdat ze heeft liggen vrijen met Jan en alleman. Nog erger wordt het, wanneer ze Mariken toevoegt, dat ze het met Om Gijbsrecht houdt. Mariken is ten einde raad. Wat helpt het te protesteren. Ze vlucht van de razende moete weg en verstopt zich onder een haagdoorn; daar zal ze de nacht doorbrengen. In haar zelfbeklag vraagt ze om bijstand: God of de duivel, het doet er weinig toe. De duivel heeft haar al bespied. In deze toestand is ze een gemakkelijke prooi voor hem. In de gedaante van een mens, alleen één oog ontbreekt, nadert hij Mariken. Hij praat met haar en al spoedig vraagt hij om haar liefde. Mariken is nog volkomen wanhopig door de woorden van de moete, ze is dadelijk bereid zich aan deze „beschermmer” te geven. In ruil voor haar liefde zal de duivel haar de zeven vrije kunsten leren: ze zal de knapste vrouw op aarde worden. Mariken wil weten wie hij is. „Moe-nen met het ene oog” is zijn naam. Mariken begrijpt dat hij een duivel is, maar al was hij Lucifer zelf, dan nog kon het haar weinig schelen. Ze zal met hem meegaan op één voorwaarde: *necromantie* wil ze ook leren, dat is een kunst die haar oom ook verstaat en waardoor hij de duivel zelfs weet te bedwingen. Moenen weet haar dit uit het hoofd te praten: immers als zij die kunst verslaat, is hij machteloos! Neen, hij zal haar wel alle talen leren en de zeven vrije kunsten. Nu stelt Moenen één voorwaarde: Mariken moet haar naam veranderen. Zij heeft daar weinig zin in: „Tis doch den edelsten ende den soetsten naeme van alle der werelt.” Wel stemt ze erin toe geen kruis meer te slaan, maar op Maria blijft Mariken vertrouwen: elke dag bidt ze tot Maria en ze zal dat blijven doen. Tenslotte stemt Mariken toe in de naam Emmeken (de eerste letter van haar naam). Daarop trekken ze naar 's-Hertogenbosch, vandaar naar Antwerpen. Onder-tussen verkeert Om Gijbsrecht in grote onrust; ten einde raad gaat hij naar Nijmegen en onderzocht de moete. (De vss. 348-355 vormen in de tekst een rondeel.)

De moete geeft toe dat Mariken er wel geweest is, maar dat zij het meiske de duur heeft gegeven, omdat zij zich zo slecht gedroeg. Om Gijbsrecht keert zeer droef gestemd naar huis terug.

Er volgt nu een tussensstuk: de moete pleegt zelfmoord uit nijd om de vlucht van de oude hertog Arent. Emmeken en Moenen komen in Antwerpen aan en verblijven in „De Gulden Boom” (waarschijnlijk in oorsprong een gildekamer). Het herbergleven wordt zeer realistisch beschreven. Twee klanten schuiven bij aan de tafel van Moenen: ze hebben het oog op Mariken, die man zullen ze wel aan het mes rijgen. Mariken voert met Moenen een gesprek over de geo-metrie, waar de twee kerels zeer van opkijken. Mariken geeft een proeve van haar kunde door een reitje op te zeggen (kunst van „rethorische”), vs. 524-555. Stock: „Doer donconstighē gaet die conste verloren”.

De komst van het tweetal veroorzaakt dag in dag uit moord en doodslag: Moenen houdt een *duivelse* monoloog die eindigt met: „Ick sal, eer een jaer, meer dan duysent sielen verlacken.”

Bij Emmeken sluimert het berouw. Zij richt verwijten aan Moenen, die de oorzaak is van al het kwaad. Hij is geen haar beter dan de duivel. Door de moete is ze met hem in contact gekomen. Zij vraagt zich af of ze nog terug

kan van het pad der zonde. Even later zit ze met twee gezellen te drinken, waar-
van er één spoedig gedood wordt. De „wonderdokter” Moenen boekt weer

succes.
Dit leven gaat zeven jaar voort! Dan geeft Emmeken te kennen, dat ze terug
wil naar Nijmegen. Vss. 648-655 vormen een tweede rondel. Hieruit blijkt dat
Gijbsrecht nu in Venlo woont (terwille van het rijm?). Moenen kan het moeilijk
toestaan, maar hij stemt tenslotte toe. In alleenspraken vernemen we van Moe-
nen, dat hij wacht op z'n kans om oompjeltief de nek te breken. Zij komen in
Nijmegen aan „op den omme-gancdack”: verering van Maria.

Moenen maakt Emmeken dan duidelijk dat ze moeie niet behoeft op te zoeken:
die is al drie jaar dood. Emmeken betreurt deze gang van zaken. Even later
wordt haar aandacht getrokken door een menigte mensen. Er wordt een wagen-
spel opgevoerd. Moenen laat zich hier smalend over uit: dat is allemaal klets-
spat wat je daar hoort. Het wagenspel geeft een beeld van een rechtszaal: aan
de ene zijde Masscheren (oorspr. Arabisch: hofnar), advocaat van Lucifer,
ter andere zijde God, dat is hier Jezus Christus; Ons Lieve Vrouwe treedt op als

bemiddelster.

Masscheren klaagt aan: de duivels kunnen nimmer genade ontvangen, de
allerzondigste mens (dus Emmeken bijv.) wel, als hij oprecht berouw toont.
Het sluijmerend berouw van Emmeken komt sterker boven. Moenen tracht haar
mee te krijgen, maar zij wil het spel uit horen. Het spel eindigt met het woord
van God: „al hadde een mensche alle die sonden / ghedaen, diemen soude
comen gronden, / kent hi mi niet berou, hi sal vercoren sijn”. Emmeken smeekt
om genade, Moenen onsteekt in grote woede. Daarop voert Moenen haar mee
de lucht in, ver boven de mensen. Dan werpt hij het meisje naar beneden. Oom
Gijbsrecht, die ook bij het wagenspel heeft geluisterd, buigt zich over het meisje
en herkent zijn nichtje. Moenen ziet zich zijn proot ontgaan en gaat „des duivels”
te keer. Mariken komt tot bewustzijn en herkent haar oom. Mariken vertelt
haar oom in 't kort wat er gebeurd is. Moenen is echter nog steeds in de
buurt: hij ruist met oom Gijbsrecht. Deze leest enkele regels uit zijn bijbel
(Johannes-Evangelie), waarop Moenen van het toneel verdwijnt.

Oom Gijbsrecht reist met Mariken via Keulen naar Rome: slechts de Paus
heeft de macht haar te absolveren. Mariken biecht bij de Paus: zij is zeven jaar
de geliefde van de duivel geweest. De Paus is zeer ontsteld. Zulk een zonde heeft
hij nimmer vernomen. Wat moet de penitentie zijn? Drie ringen moet ze dragen,
een om de hals en twee om de armen. Haar zonden zullen vergeven zijn, als de
ringen versleten zijn of vanzelf afvallen. Dan gaat Mariken te Maastricht in een

klooster.

Vele jaren leeft Mariken in groot berouw. Op een nacht verbreekt een engel
de ringen: Mariken heeft genade van God ontvangen (let op de kern van het
wagenspel). Nog zijn de drie ringen te zien boven het grat van Mariken, en
daaronder is geschreven haar levenswijze en de penitentie die zij heeft moeten
doen, zegt de auteur. Twee jaar leeft Mariken, bevrijd van haar zonden, nog
in het klooster.

Daarna sterft ze en wordt ze in de hemel opgenomen.

Opmerking

Gebruikt is de tekstuitgave die verscheen in *Malmbergs Nederlandse School-
bibliotheek* en geannoteerd is door dr. G. Knuvelde.

Vragen

1. *Marken van Nieuwmeegen* is een mirakelspel. Waaruit blijkt dit?
2. Op welke wijze blijft Maria met Marken verbonden, ook na de naamswijziging?
3. Noem enkele typische kenmerken uit *Marken van Nieuwmeegen*, die op de Rederijkersstijl wijzen.
4. Hoe kan Marken weten dat Moenen inderdaad de duivel is?

Gegevens

Dr. G. Degroote, *Oude klanken, nieuwe accenten; de kunst van de reders-
kers* (1969).

* *

uit: *Literama* K. J. van der Kerk

H. A. Poolland

Wie geven hier de samenvatting van een bloemlezing, die werd uitgegeven door
drs. Lode Rooze onder de titel: *Anna Bijns, Refreinen* (verschenen in 1948 bij
de Wereldbibliothek als nummer 52 van de *Klassieke Galerij*). Anna Bijns
leefde te Antwerpen van 1493 tot 1575. In 1536 opende zij in haar geboortestad
een school; tot 1573 heeft ze door lesgeven in haar onderhoud voorzien. Onder
haar naam zijn drie bundels refréinen verschenen, resp. in 1528, 1548 en 1567.
Verder zijn er nog twee handschriften, waarin veel gedichten van haar staan.
Ze schreef godsdienstige refréinen en refréinen in 't amoeuse'. In de eerste
groep toont ze zich een felle bestrijdster van Luther en z'n volgelingen, terwijl
de liefdesrefreinen uiting geven aan klachten over ontrouw en onbeantwoorde
liefde.
Haar gedichten zijn in alle opzichten rederijkerswerk. Haar beeldspraak is niet
altijd even fraai en ze heeft zich beperkt tot het bij de rederijkers zeer geliefde
refrein. Bij deze versvorm eindigt iedere strofe met dezelfde regel, de zgn. stock.
Deze stock geeft een bondige samenvatting van de inhoud van het gehele ge-
dicht. De laatste strofe begint met „Prince"; dit is de „envoie", de opdracht aan
de beschermheer van de rederijkerskamer.
De godsdienstige refréinen van Anna Bijns zijn te verdelen in twee groepen:
de strijdbare en de mediterende, beschouwende refréinen. In haar militante ge-
dichten trekt ze aan leer tegen de ketters en zeer in 't bijzonder tegen de aarts-
ketter, Maarten Luther (zie vooral het vierde refréin uit de bloemlezing).
Het Calvinisme had in die tijd in de Nederlanden nog weinig terrein veroverd:
de naam „Calvin" komt in Anna Bijns' werken maar twee keer voor. Haar laatste
refreinenbundel, die van 1567, is niet zo militant meer. Hierin staan voornamelijk
mediterende, religieuze gedichten.

De bloemlezing opent met een „Opdracht" (geen refréin), waarin ze in de vol-

KARAKTERISTIEK VAN DE OVERGANGSTIJD

De Overgangstijd (bedoeld wordt de tijd tussen Middeleeuwen en Renaissance)

A. de rederijkers, die vooral in de eerste helft van de 16de eeuw nog triomfen kunnen we in drie belangrijke hoofdstukken onderverdelen:

het veld ruimen voor de Renaissance. *Mariken van Nieuweghen* is een rede-rijkersdrama (waarom?), maar er zijn al moderne trekken in te bespeuren (karaktertekening, realisme). Anna Bijns behoort wat techniek betreft nog volop tot de rederijkers; in het leger der contra-reformatie strijdt ze echter in de voorste linies. Zelfs Jan van der Noots werk vertoont hier en daar nog rederijkerskenmerken. Het *Wilhelmus* is een acrostichon: een rederijkers-

B. de vroege renaissance, waarvan Jan van der Noot de zuiverste vertegenwoordiger in ons land is. Het gebruik van de jambes, het schrijven van oden, sonnetten, epigrammen, open is karakteristiek voor de vorm, schoonheidsdrang, zelfbewustheid en individualisme voor de inhoud. Invloed van de klassieken, Italiaanse en Franse renaissancegedichten (Petrarca, Pierre de Ronsard).

C. de strijdliedertjes, die tijdens de 80-jarige oorlog ontstonden en gericht waren tegen de Rooms-Katholieke kerk en de Spanjaarden. Een prachtig specimen hiervan is het *Wilhelmus*. Een groot aantal van deze liederen is verzameld in het *Genzenliedboek* (1581) en in *Den Nederlandischen Gedenckclanck* van Adriaan Valerius (1626).

* *

MARIKEN VAN NIEUEGHEEN

De auteur van *Die waerachtige ende een seer wonderlijcke historie van Mariken van Nieuweghen* is niet bekend, maar deze anonimiteit — zo karakteristiek voor de M.E. en gedeeltelijk ook voor de Rederijkersstijd — past eigenlijk niet meer bij dit stuk: in vele fragmenten vinden we de eerste renaissanceistische kenmerken. De optredende personen vertonen de alledaags-menselijke eigenschappen, die passen bij de aardse werkelijkheid der Renaissance. Zo wordt Mariken *geen type* van een zondig mens, maar is ze een zondig mens, die we met de auteur volgen op haar pad: de ruzie met de moeie, het verbond met de duivel, de zeven jaren van omzwervingen waarin het beroep groot is, en tenslotte het wagenspel, dat de aanleiding is tot de uiteindelijke bekering. Het stuk verplaatst ons naar de tijd, waarin tussen hertog Arent van Gelder en zijn zoon Adolf heftige politieke twisten heersten (± 1500). In één van de eerste proza-fragmenten worden we reeds aan deze ruzies herinnerd: de moeie bij wie Mariken wil overnachten, is zeer onstemd, omdat de oude hertog is ontsnapt door toedoen van de slotvoogd. Als Mariken haar boodschappen heeft gekocht (kaarsen, olie, azijn, zout, zwavelstokken e.d.) te Nijmegen, is het te laat om naar huis terug te gaan. Zij woont bij haar oom Gijbsrecht, die priester is, enkele km buiten de stad. Mariken gaat naar de

moë, een zuster van Gijbsbrecht, en vraagt haar onderdak voor de nacht: voor Maer de nog boze moë gaat op ergelijke wijze tegen haar tekeer: Mariken is natuurlijk zo laat, omdat ze heeft liggen vrijen met Jan en alleman. Nog erger wordt het, wanneer ze Mariken toevoegt, dat ze het met Om Gijbsbrecht houdt. Mariken is ten einde raad. Wat helpt het te protesteren. Ze vlucht van de razende moë weg en verstopt zich onder een haagdoorn; daar zal ze de nacht doorbrenghen. In haar zelfbeklag vraagt ze om bijstand: God of de duivel, het doet er weinig toe. De duivel heeft haar al bespied. In deze toestand is ze een gemakkelijke prooi voor hem. In de gedaante van een mens, alleen één oog ontbreekt, nadert hij Mariken. Hij praat met haar en al spoedig vraagt hij om haar liefde. Mariken is nog volkomen wanhopig door de woorden van de moë, ze is dadelijk bereid zich aan deze "beschermmer" te geven. In ruil voor haar liefde zal de duivel haar de zeven vrije kunsten leren: ze zal de knapste vrouw op aarde worden. Mariken wil weten wie hij is. "Moënen met het ene oog" is zijn naam. Mariken begrijpt dat hij een duivel is, maar al was hij Lucifer zelf, dan nog kon het haar weinig schelen. Ze zal met hem meegaan op één voorwaarde: *necromantie* wil ze ook leren, dat is een kunst die haar oom ook verstaat en waardoor hij de duivel zelfs weet te bedwingen. Moënen weet haar dit uit het hoofd te praten; immers als zij die kunst verstaat, is hij machteloos! Neen, hij zal haar wel alle talen leren en de zeven vrije kunsten. Nu stelt Moënen één voorwaarde: Mariken moet haar naam veranderen. Zij heeft daar weinig zin in: "Teg doch den edelsten ende den soetsten naeme van alle der werelt."

Wel stemt ze erin toe geen kruis meer te slaan, maar op Maria blijft Mariken vertrouwen: elke dag bidt ze tot Maria en ze zal dat blijven doen. Tenslotte stemt Mariken toe in de naam Emmeken (de eerste letter van haar naam). Daarop trekken ze naar 's-Hertogenbosch, vandaar naar Antwerpen. Onder-tussen verkeert Om Gijbsbrecht in grote onrust; ten einde raad gaat hij naar Nijmegen en onderzocht de moë. (De vss. 348-355 vormen in de tekst een rondeel.)

De moë geeft toe dat Mariken er wel geweest is, maar dat zij het meisje de deur heeft gewezen, omdat zij zich zo slecht gedroeg. Om Gijbsbrecht keert zeer droef gestemd naar huis terug.

Er volgt nu een tussensstuk: de moë pleegt zelfmoord uit nijd om de vlucht van de oude hertog Arent. Emmeken en Moënen komen in Antwerpen aan en verblijven in "De Gulden Boom" (waarschijnlijk in oorsprong een gildekamer). Het herbergen wordt zeer realistisch beschreven. Twee kanten schuiven bij aan de tafel van Moënen: ze hebben het oog op Mariken, die man zullen ze wel aan het mes rijgen. Mariken voert met Moënen een gesprek over de geometrie, waar de twee keers zeer van opkijken. Mariken geeft een proeve van haar kunde door een refrein op te zeggen (kunst van "rethorische"), vs. 524-555. Stock: "Doer donconstighe gaat die conste verloren".

De komst van het tweetal veroorzaakt dag in dag uit moord en doodslag: Moënen houdt een *diverse* monoloog die eindigt met: "Ick sal, eer een jaer, meer dan duysent sielen verlacken."

Bij Emmeken sluimert het berouw. Zij richt verwijten aan Moënen, die de oorzaak is van al het kwaad. Hij is geen haar beter dan de duivel. Door de moë is ze met hem in contact gekomen. Zij vraagt zich af of ze nog terug

kan van het pad der zonde. Even later zit ze met twee gezellen te drinken, waar-
van er één spoedig gedood wordt. De „wonderdokter” Moenen boekt weer
succes.

Dit leven gaat zeven jaar voort! Dan geeft Emmeken te kennen, dat ze terug
wil naar Nijmegen. Vss. 648-655 vormen een tweede rondeel. Hieruit blijkt dat
Gijbrecht nu in Venlo woont (terwille van het rijm?). Moenen kan het moeilijk
toestaan, maar hij stemt tenslotte toe. In alleenspraken vernemen we van Moe-
nen, dat hij wacht op z'n kans om oompjelielief de nek te breken. Zij komen in
Nijmegen aan „op den ommegancdack”: verering van Maria.

Moenen maakt Emmeken dan duidelijk dat ze moeite niet behoeft op te zoeken:
die is al drie jaar dood. Emmeken betreurt deze gang van zaken. Even later
wordt haar aandaacht getrokken door een menigte mensen. Er wordt een wagen-
spel opgevoerd. Moenen laat zich hier smalend over uit: dat is allemaal klets-
praat wat je daar hoort. Het wagenspel geeft een beeld van een rechtszaal: aan
de ene zijde Masscheroen (oorspr. Arabisch: hofnar), advocaat van Lucifer,
ter andere zijde God, dat is hier Jezus Christus; Ons Lieve Vrouwe treedt op als

bemiddelster.

Masscheroen klaagt aan: de duivels kunnen nimmer genade ontvangen, de
allerzondigste mens (dus Emmeken bijv.) wel, als hij oprecht berouw toont.
Het sluitend berouw van Emmeken komt sterker boven. Moenen tracht haar
mee te krijgen, maar zij wil het spel uit horen. Het spel eindigt met het woord
van God: „al hadde een mensche alle die sonden / ghedaen, diemen soude
connen gronden, / kent hi mi niet met berou, hi sal vercoren sijn”. Emmeken smeekt
om genade, Moenen ontsteekt in grote woede. Daarop voert Moenen haar mee
de lucht in, ver boven de mensen. Dan werpt hij het meisje naar beneden. Om
Gijbrecht, die ook bij het wagenspel heeft geluisterd, buigt zich over het meisje
en herkent zijn nichtje. Moenen ziet zich zijn prooi ontgaan en gaat „des duivels”
te keer. Moenen komt tot bewustzijn en herkent haar oom. Moenen vertelt
haar oom in 't kort wat er gebeurd is. Moenen is echter nog steeds in de
buurt: hij ruist met oom Gijbrecht. Deze leest enkele regels uit zijn bijbel
(Johannes-Evangelie), waarop Moenen van het toneel verdwijnt.

Om Gijbrecht reist met Moenen naar Rome: slechts de Paus
heeft de macht haar te absolveren. Moenen biecht bij de Paus: zij is zeven jaar
de geliefde van de duivel geweest. De Paus is zeer ontsteld. Zulk een zonde heeft
hij nimmer vernomen. Wat moet de penitentie zijn? Drie ringen moet ze dragen,
een om de hals en twee om de armen. Haar zonden zullen vergeven zijn, als de
ringen versleten zijn of vanzelf afvallen. Dan gaat Moenen te Maastrecht in een
klooster.

Vele jaren leeft Moenen in groot berouw. Op een nacht verbreekt een engel
de ringen: Moenen heeft genade van God ontvangen (let op de kern van het
wagenspel). Nog zijn de drie ringen te zien boven het graf van Moenen, en
daaronder is geschreven haar levenswijze en de penitentie die zij heeft moeten
doen, zegt de auteur. Twee jaar leeft Moenen, bevrijd van haar zonden, nog
in het klooster.

Daarna sterft ze en wordt ze in de hemel opgenomen.

Opmerking

Gebruikt is de tekstuitgave van dr. W. H. Beuken, Zutphen. W. J. Thieme en
Cie, 1931. We wijzen nog op de goedkope uitgave die verscheen in *Malmbergs*

Vragen

1. Marijken van Nieuwegein is een mirakelspel. Waaruit blijkt dit?
2. In 1485 heeft Paus Innocentius VIII zijn heksenbulle uitgegeven. Waarom is M. v. N. voor die tijd een actueel stuk?
3. Op welke wijze blijft Maria met Marijken verbonden, ook na de naamsverandering?
4. Marijken blijft ons sympathiek. Zijn daar motieven voor aan te wijzen?
5. Waarom is het wagenspel in het stuk drama-technisch een originele vondst?
6. Noem enkele typische kenmerken uit M. v. N., die op de Rederijkerstijd wijzen.
7. Maak duidelijk waarom M. v. N. gelijkenis vertoont met de *Faustsage*.
8. Hoe kan Marijken weten dat Moenen inderdaad de duivel is?

Gegevens

Dr. G. Degroote, *Oude klanken, nieuwe accenten; de kunst van de rederyfkers* (1969).

Uit: Libiana 863001

ANNA BIJNS, REFREINEN

We geven hier de samenvatting van een bloemlezing, die werd uitgegeven door drs. Lode Rooze onder de titel: *Anna Bijns, Refreinen* (verschenen in 1949 bij de Wereldbibliotheek als nummer 52 van de *Klassieke Galerij*). Anna Bijns leefde te Antwerpen van 1493 tot 1575. In 1536 opende zij in haar geboortestad een school; tot 1573 heeft ze door lesgeven in haar onderhoud voorzien. Onder haar naam zijn drie bundels refrainen verschenen, resp. in 1528, 1548 en 1567. Verder zijn er nog twee handschriften, waarin veel gedichten van haar staan. Ze schreef godsdienstige refrainen en refrainen in 't 'amoereuse'. In de eerste groep toont ze zich een felle bestrijdster van Luther en 'n volgelingen, terwijl de liefdesrefreinen uiting geven aan klachten over ontrouw en onbeantwoorde liefde. Haar gedichten zijn in alle opzichten rederykswerk. Haar beeldspraak is niet altijd even fraai en ze heeft zich beperkt tot het bij de rederyfkers zeer geliefde refrain. Bij deze versvorm eindigt iedere strofe met dezelfde regel, de zgn. stock. Deze stock geeft een bondige samenvatting van de inhoud van het gehele gedicht. De laatste strofe begint met „Prince“; dit is de „envoij“, de opdracht aan de beschermheer van de rederyfkerskamer. De godsdienstige refrainen van Anna Bijns zijn te verdelen in twee groepen: de strijdbare en de mediterende, beschouwende refrainen. In haar militante gedichten trekt ze van leer tegen de ketteren en zeer in 't bijzonder tegen de aarts-ketter, Maarten Luther (zie vooral het vierde refrain uit de bloemlezing). Het Calvinisme had in die tijd in de Nederlanden nog weinig terrein veroverd: de naam Calvin komt in Anna Bijns' werken maar twee keer voor. Haar laatste

6. Mariken van Nieumeghen (ca. 1500)

DIE DUVEL

Een meester vol consten,
Nieuwers af falende wes ic besta.

MARIKEN

Tcomt mi alleleens met wien dat ick ga;
Also lief gae ic metten quaesten als metten besten.

DIE DUVEL

200 Wildt u liefde te miwerts vesten,
Ick sal u consten leeren sonder ghelijcke,
Die seven vrie consten: rethorijcke, musijcke,
Logica, gramatica ende geometrie,
Arismatica ende alkenne,

205

Dwelc al consten sijn seer curable.
Noyt vrouwe en leefde op eerde so able
Als ic u maken sal.

MARIKEN

So moetti wel zijn een constich man;
Wie sidi dan?

DIE DUVEL

Wat leyt u daeran?
Wie ick ben, en sou di met rechte vrighen niet.
210 Ick en ben die beste van mijnen maghen niet,
Maer u dat ic emmermeer niet dan jonste en toge.

MARIKEN

Hoe heet u vrient?

DIE DUVEL

Moenen metter eender ooghe,
Die welbekent es met veel goede ghesellen.

MARIKEN

Ghi sijt die viant vander hellen!

Mariken van Nieumeghen (ca. 1500)

BIBLIOGRAFIE

Gebruikte uitgave: C. Kruyskamp, Antwerpen 1978⁷, Klassieke Galerij nr. 66.

De volledige titel luidt: *Die waerachtige ende een seer wonderlijke historie van Mariken van Nieumeghen die meer dan seven jaren metten duvel woende ende verkeerde*.

Het stuk bestaat uit 1143 versregels, die regelmatig afgewisseld worden met stukjes proza. In de prozafragmenten wordt kort de inhoud weergegeven van de poëziegedeeltes die volgen (zie Compositie).

Er zijn van *Mariken van Nieumeghen* vijf oude drukken bekend, onder andere:

- druk A ($\pm$ 1515; Bayerische Staatsbibliothek te München): de oudste bekende druk van Willem Vorsterman te Antwerpen (uitgegeven door P. Leendertz in 1904 en door A.L. Verhofsede c.s. in 1951/1952²);

- druk D ($\pm$ 1518; H.E. Huntington Library te San Marino, U.S.A.): Engelse bewerking in prozavorm, gedrukt door Jan van Doesborch te Antwerpen;

- druk U (1608; Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage) van Herman van Borculo ('veprotestantste' tekst).

In de twintigste eeuw verschenen verschillende edities van *Mariken van Nieumeghen*, voorzien van inleidingen en annotaties, onder andere die van P. Leendertz (1904), A.L. Verhofsede c.s. (1952²), W.H. Beuken (1972³), M.C.A. van der Heijden (1973⁴), G.P.M. Knuvelder (1978⁵), C. Kruyskamp (1978⁷), L. Debaene en D. Coigneau (1980⁶), D. Coigneau (1982), H. Adema (1985²; met moderne prozavertaling).

SAMENVATTING VAN DE INHOUD

In de tijd dat hertog Arend van Gelre door zijn zoon, hertog Adolf, in Grave gevangen werd gezet, woonde op drie mijl afstand van Nijmegen de vrome priester Ghijsbrecht met zijn nichtje Mariken, een weeskind dat de huishouding voor hem deed.

Op een dag stuurde Ghijsbrecht Mariken naar Nijmegen om

boodschappen te doen. Als het te laat zou worden om terug te keren, moest ze maar bij haar tante (een zuster van Ghijsbrecht) overnachten, want oom zou niet graag willen dat haar iets overkwam. Nauwelijks was Mariken de deur uit of oom had er al spijt van dat hij haar had laten gaan.

Toen Mariken haar inkopen had gedaan, liep het al tegen vijven. Omdat het nog maar een uur licht zou zijn, besloot ze naar haar tante te gaan. Die had echter juist die dag een hevige ruzie gehad met een stel andere vrouwen over hertog Adolf, aan wiens kant zij stond. Ze was buiten zichzelf van woede en Mariken moest het ontgelden; tante schold haar de huid vol en zou nog liever zien dat Mariken in de Maas lag dan haar onderdak te geven. Helemaal van streek, gekrenkt en wanhopig ging het meisje weg.

Aan de kant van de weg ging Mariken zitten huilen. Het maakte haar niet meer uit of God of de duivel tot haar zou komen en ze riep zelfs drie maal de duivel aan. De duivel, die altijd op de loer ligt, hoorde wat het wanhopige en boze meisje zei en zag in haar een geschikt slachtoffer. In de gedaante van een mens (met slechts één oog) zou hij haar proberen te paaien met lieve woordjes. Mariken schrok verschrikkelijk toen ze opeens die man voor zich zag staan. Vriendelijk informeerde hij wat er aan de hand was en zij vertelde wat er gebeurd was. Het kon haar altemaal niets meer schelen. Toen ze vroeg wie ze voor zich had, antwoordde de duivel dat hij een meester met veel kennis en kundigheid was; hij kon haar de zeven vrije kunsten leren. Nadat Mariken nogmaals gevraagd had wie hij was, zei de duivel eerst dat het er niet toe deed, maar daarna maakte hij zich dan toch bekend als Moenen met het ene oog. Hij herhaalde zijn aanbod Mariken (die beweerde zelfs voor Lucifer niet bang te zijn) de zeven vrije kunsten te leren en beloofde, dat het haar aan niets zou ontbreken. Het leek hem niet zo'n goed idee haar ook de 'nigremansie' (toverkunst), waar haar oom zoveel van wist, bij te brengen. Wel was hij bereid haar nog alle talen van de wereld te leren. Er was echter één voorwaarde aan verbonden: Mariken moest afstand doen van haar naam, want hij en zijn makers hadden al zoveel last ondervonden van een zekere Maria... Ook zou Mariken geen kruis meer moeten slaan. Mariken had er veel moeite mee afstand van haar naam te doen, maar ze kwamen ten slotte tot een compromis: Mariken zou de eerste letter mogen behouden en dus voortaan Emmeken heten. Moenen herhaalde nog eens wat hij haar allemaal zou leren en hoopte stilletjes dat haar ziel uiteindelijk verloren zou gaan. Toen Ghijsbrechts nichtje na een paar dagen nog niet was teruggekeerd, besloot de priester naar zijn zuster in Nijmegen te

gaan. Die deed eerst of ze van niets wist, maar gaf daarna toelating dat ze Mariken weggestuurd had met de mededeling, dat ze maar terug moest gaan naar de heberg waar ze de hele dag had zitten drinken en vrijen. Ghijsbrecht was daar zeer bedroefd om, maar zijn zuster vond dat hij zijn nichtje maar haar gang moest laten gaan als ze toch niet wilde deugen. Verdrietig ging Ghijsbrecht weg.

Intussen had de kasteelheer van Grave de oude hertog Arend uit de gevangenis helpen vluchten. Toen tante hoorde, dat Arend met veel feestelijkheden in 's-Hertogenbosch werd ontvangen, werd ze dol van woede, riep alle duivels aan en pleegde zelfmoord.

Emmeken en Moenen trokken via 's-Hertogenbosch naar Antwerpen, waar ze hun intrek namen in heberg De Gulden Boom. Vlak na hun aankomst declameerde Emmeken een refrain, waarin ze liet uitkomen dat kunst een gave is, die niet te leren valt. Ze had veel bekijks en de jaloezie onder de hebergbezoekers leidde tot moord en doodslag. Tot groot genoegen van Moenen herhaalde dat tafereel zich dagelijks, zodat hij zich van veel zielen meester kon maken.

Emmeken had wel in de gaten hoeveel kwaad ze stichtten; Moenen moest wel de duivel zijn! Ze was nu al zo ver op het slechte pad, dat Maria aanroepen ook geen zin meer had. Na ongeveer zeven jaar kwam bij Emmeken het verlangen op naar haar oom terug te keren. Moenen had daar niet veel oren naar; als haar oom niet dagelijks tot Maria gebeden had voor zijn nichtje, had hij haar allang de nek gebroken. Toch gaf hij zijn toestemming om te vertrekken.

Samen reisden ze naar Nijmegen, waar ze op Maria-omgangsdag aankwamen. Moenen vertelde Emmeken dat haar tante inmiddels al drie jaar dood was. Met moeite kreeg Emmeken toestemming om naar een wagenspel te gaan kijken. Het spel, een samenspraak tussen Masscheren (de advocaat van Lucifer), God en Maria greep Emmeken erg aan. Het werd haar duidelijk dat de mens, hoe zondig hij ook is, altijd op genade kan rekenen als hij oprecht berouw toont. Tevergeefs probeerde Moenen haar van het toneel weg te voeren; geboeid bleef ze luisteren en kreeg berouw. Moenen werd toen woedend en voerde haar mee hoog de lucht in.

Toen Moenen Emmeken naar beneden gooide, schrokken de mensen hevig. Een burger zorgde ervoor dat oom Ghijsbrecht, die zich onder de menigte bevond, bij het slachtoffer kon komen. Daar lag Mariken, naar wie hij zeven jaar had gezocht! Ze sloeg haar ogen op, herkende haar oom en bekende dat ze zeven jaar met de duivel geleefd had. Met een korte bijbelpassage (be-

zweringsformule) joeg Ghijsbrecht de duivel op de vlucht. Met zijn nichtje ging hij naar de geleerdste priester van Nijmegen, maar die durfde haar de absolute niet te geven.

De volgende dag nam Ghijsbrecht de heilige hostie en reisde met Mariken naar de bisschop van Keulen. Onderweg probeerde Moenen door zware stormen hen de nek te breken, maar door de krachten van het sacrament lukte hem dat niet. Helaas kon de bisschop van Keulen Mariken ook niet helpen.

Na een vermoeiende reis kwamen Mariken en haar oom in Rome aan. Toen het meisje bij de paus biechte, was deze hevig ontsteld bij het horen van zoveel kwaad. Hij bad God om raad en legde haar de volgende boetedoening op: ze moest drie uren ringen dragen, één om de hals en twee om de armen, zolang, tot ze versleten waren of vanzelf afvielen.

Ze keerden terug en Mariken werd non in een Maastrichts klooster voor bekeerde zondaressen. Ghijsbrecht reisde naar huis. Hij leefde nog vierentwintig jaar en bezocht elk jaar zijn nichtje in het klooster.

Mariken leefde zo heilig en boetvaardig, dat Christus na verloop van tijd zijn engel tot haar zond, die tijdens haar slaap de ringen verwijderde. Toen ze de drie ringen naast zich zag liggen, wist ze dat God haar genade had geschonken.

Mariken leefde nog twee jaar en deed voortdurend boete. De drie ringen werden boven haar graf gehangen.

BESPREKING

Bronnen

Enerzijds vormen de politieke twisten in Gelderland een belangrijke achtergrond, anderzijds maakte de (onbekende) auteur gebruik van bekende literaire motieven (verbond met de duivel, wagenspel, ringmotief enzovoort: zie Thematiek).

Compositie

Het stuk vertoont een afwisseling van proza en poëzie:

- 'Die prologhe' (negen regels proza);
 - dertien fragmenten, waarin de tekst in dichtvorm telkens wordt voorafgestaan door een uitvoerige titel en een samenvattend stukje proza. Enkele keren wordt ook de poëtiekst bin-
- Volgens C. Kruyskamp beantwoordt de bouw aan het klassieke schema van vijf bedrijven: I vers 1-328 (fragment 1, 2, 3); II

vers 329-440 (fragment 4, 5); III vers 441-645 (fragment 6, 7a); IV vers 646-1019 (fragment 7b, 8, 9, 10); V vers 1020-1125 (fragment 11, 12, 13);

- epiloog (vers 1126-1143).

Verskillende volksboeken uit de vijftiende en zestiende eeuw hebben ook de mengvorm proza - poëzie, bijvoorbeeld *Historie van Jan van Beverley* (± 1512), *Die historie van Broeder Rus-sche* (± 1520) en *De verloren Zone* (1540).

In *Mariken van Nieumeghen* komen twee rondelen en een refrain voor:

- de verzen 348-355 vormen een rondel met de drie maal terugkerende regel 'Ey lazen, suster, ghi beguyt mi' (houdt mij voor de gek);

- de verzen 647-654 vormen een rondel met het drie maal terugkerende '...ontseg ick u no' (weiger ik u niet graag);

- de verzen 523-554 vormen een refrain met de 'stockregel' (telkens terugkerende regel) 'Doer donconstighe gaet die conste verloren'.

De versregels 403-416 hebben veel weg van een sonnet, een geliefde dichtvorm in de renaissance.

Het is niet duidelijk of *Mariken van Nieumeghen* oorspronkelijk geheel in proza of geheel in versvorm geschreven werd. Is het proza oorspronkelijk of er later (door een andere auteur) ingevoegd, bij wijze van verklaring voor de lezer? Zonder proza-fragmenten is er toch sprake van een volledig toneelstuk. Waarschijnlijk is er eerst een prozatekst geweest, die later gedramatiseerd werd; de gedeeltes die moeilijk te spelen waren, liet de bewerker in proza staan. Opvallend in dit verband is, dat in de titel over 'historie' en niet over 'spel' gesproken wordt.

Het gedeelte over het wagenspel is waarschijnlijk later ingelast.

Personages

De personages zijn geen typen of abstracties, maar mensen van vlees en bloed, die vaak zeer fel reageren.

Mariken is de hoofdpersoon. Zij maakt een ontwikkeling door: uit wanhoop en verlangen naar kennis sluit ze een verbond met de duivel, dat wil zeggen: ze gaat het slechte pad op. Uiteindelijk komt ze echter tot inkeer en berouw. De vijftiende-eeuwer beschouwde iemand die een verbond met de duivel sloot als een heks. Maar Mariken zoekt het kwaad niet; ze is zwak en hulpeloos, wordt tot slechtheid verleid en is dan ook allerminst een heks.

Ghijsbrecht, de oom van Mariken, is zeer begaan met het lot van zijn nichtje (hij verjaagt de duivel, gaat zelfs met haar naar

Keulen en Rome en bezoekt haar trouw vierentwintig jaar lang in het klooster).

De tante ('moeye') en Mariken is een helleveeg, die om politieke redenen zelfmoord pleegt. Door haar toedoen raakt Mariken op het slechte pad.

Moenen, de éénogige duivel in mensengedaante, weet met mooie beloften Mariken in zijn greep te krijgen. Als de duivel in mensengedaante verschijnt, heeft hij altijd een lichaamsgebrek: God zou immers nooit toestaan dat duivels op volmaakte mensen lijken. Moenen is een 'meester vol consten'; hij beheerst de zeven vrije kunsten (artes liberales) (zie vers 202 en verder: retorica, muziek, logica of dialectica, grammatica, geometrie, arithmetica en alchemie of astronomie), de 'nigremansie' (zie vers 232; toverkunst of de kunst boze geesten uit te drijven) en 'Alle die talen der werelt' (zie vers 263). Hij is een gentleman-verleider, een combinatie van Mephistosles en Don Juan.

Masscheroen (Arabisch: 'hofnar') treedt in het wagenspel op als advocaat van de opperduivel Lucifer. Hij wil dat God de zondige mensen straft, maar Maria neemt het juist op voor de mensen: de berouwvolle zondaar krijgt vergiffenis. Masscheroen doet een beroep op Gods rechtvaardigheid, Maria op Zijn barmhartigheid.

Verder komen in het spel voor: een herbergbediende, twee herberg-bezoekers, God, Maria, een burger van Nijmegen en de paus.

Adolf van Gelre (Olaf genoemd) had ruzie met zijn vader, hertog Arend (of Arnold/Arnoud); deze Arend werd in 1465 gevangen gezet en in 1471 weer bevrijd. Nijmegen was vooral op de hand van Adolf.

Plaats en tijd

In het stuk worden Nijmegen, Venlo, 's-Hertogenbosch, Hoogstraten, Antwerpen, Maastricht, Keulen en Rome genoemd. Oom Ghijsbrecht woont op drie mijl afstand van Nijmegen (zie Proloog); in vers 16 staat echter 'twe groote milien', in vers 54 'drie uren...gaen' van Nijmegen en in vers 651 wordt Venlo genoemd. Venlo ligt in werkelijkheid ongeveer 61 kilometer van Nijmegen af. Volgens T. de Vries kan er in plaats van Venlo in de tekst 'denlo' gestaan hebben: het plaatsje Loo (of 't Loo), dat binnen een straal van vijftien kilometer van Nijmegen ligt, ongeveer drie uur lopen!

In Antwerpen heeft in de zestiende eeuw op de Grote Markt een huis gestaan met de naam De Gulden Boom.

De gebeurtenissen spelen zich rond 1465 af, toen hertog Arend

van Gelre gevangen genomen werd (eigentijdse historische achtergrond). De periode rond 1500 was een chaotische tijd van geloof in heksen en toverij. In 1484 had paus Innocentius VIII een heksenbul ('Summis desiderantes') uitgegeven, waarin hij veronderstelde dat er in Duitsland talrijke heksen voorkwamen. Na het verschijnen van de bul begonnen de heksenvervolgingen. Een beroemd boek werd *Malleus Maleficarum* of *Heksenhamer* van H. Institoris en J. Sprenger (1487), een inventarisatie van duivelskunst, heksery en hun bestrijding.

De vertelde tijd is ongeveer drienderigtig jaar. Het tijdsverloop is chronologisch, met grote tijdsprongen.

Ghijsbrecht had een angstig voorgevoel toen hij zijn nichtje op pad gestuurd had; dit is een prospectief (voortuitziend) aspect.

Vertelperspectief

De personages op het toneel presenteren zichzelf. In de prozafragmenten is sprake van een alwetende (auctoriale) verteller.

Thematiek

Het thema is als volgt te omschrijven: voor de berouwvolle zondaar is, door de bemiddelende rol van Maria, altijd vergeving mogelijk; al is de mens nog zo diep gevallen, door oprecht berouw en boete kan hij gerechtaardigd worden voor God. In het spel, dat wat inhoud betreft veel lijkt op een legende, spelen de volgende elementen een belangrijke rol:

- omgang met de duivel (Faustmotief, dat ook voorkomt in onder andere *Theophilus*, de Faustlegende (zestiende eeuw) en een Duits spel, *Frau Jut(e)* (ca. 1490);
- Mariaverering. Als Mariken haar naam moet veranderen, staat ze erop dat ze in elk geval de initiaal van Maria mag behouden;
- het ringen-wonder als symbool van de vergeving; ook in de legende van de *Zwaanridder* en in veel sprookjes komt het ringmotief voor;
- wonder of mirakel als teken van vergiffenis. Dit motief vertoont verwantschap met het Tannhäusermotief: Tannhäuser leefde zeven jaar met de duivelin Venus en kreeg geen vergiffenis totdat een dorre stok zou bloeien. Het eigenlijke mirakel is het wonder van de bekering;
- wagenspel (dat vooral in Engeland populair is geweest). Het wagenspel van Masscheroen stelt een rechtszitting voor (satansproces) met God als rechter, de duivel Masscheroen en Maria.

Het vormt de aanleiding tot Marikens bekeering;
- de strijd tussen G- en de duivel om de menselijke ziel, gedomineerd in de werkelijkheden van Mariken.

Stijl

De taal van de poëzie-gedeeltes is eenvoudig en van Brabantse oorsprong. De verzen zitten vol taalslordigheden; de zinnen van de prozastukken zijn veel beter geconstrueerd.

Voor al het taalgebruik van Marikens tante is zeer realistisch. Er komen twee rondelen en een refrein voor (zie Compositie).

Strooming en genre

Mariken van Nieumeghen behoort tot het geestelijk toneel van de rederijkersstijd (± 1430 tot ± 1565) en is een mirakelspel. Het stuk vertoont al enkele renaissancetrekken: de dorst naar kennis en wetenschap, realistische beschrijvingen (bijvoorbeeld de herbergscènes), levenschte personages en levendige dialogen. J.A. Worp noemt het spel een 'elegie-comedie', een genre tussen verhaal en toneelspek in.

De rederijkers vormden een schakel tussen middeleeuwen en renaissance. Ze waren verenigd in rederijkerskamers, een soort letterkundige gezelschappen, en hielden zich behalve met toneel (mirakelspelen, mysteriespelen en moraliteiten) ook frequent bezig met lyriek in vele - vaak gekunstelde - vormen (acrostichon, refrein, retrograde, rondel, ballade enzovoort). Hoe de rederijkerskamers zijn ontstaan, weten we niet precies. Misschien uit Franse broederschappen ('chambres de rhétorique'), uit letterkundige afdelingen van schuttersgilden of uit de zotten-gilden. Rederijkersfeesten met optochten, toneelwedstrijden en dergelijke werden landjuwelen genoemd (beoemd waren die in Gent, 1539 en in Antwerpen, 1561). De belangrijkste figuur van een rederijkerskamer was de factor (schrijver, regisseur, artistiek leider en toneelmeester).

Verandering, bewerkingen en vertalingen

De ontwikkelingsgang van *Mariken* is goed psychologisch gemotiveerd en het stuk is levendig en boeiend. M.C.A. van der Heijden noemt *Mariken van Nieumeghen* het 'pronkstuk van de Middelnederlandsche toneelliteratuur' en C. Kruskamp spreekt van 'het hoogtepunt en de sluitsteen van onze middeleeuwsche dramatische literatuur'.

In de zeventiende eeuw kwam *Mariken van Nieumeghen* op de

lijst van verboden boeken van het bisdom Antwerpen te staan, maar in de achttiende eeuw nam H. Alfonsus de Liguori het stuk verkort op in zijn *Glorie di Maria* (1750).

De belangrijkste bewerkingen of vertalingen zijn:

- een Engelse bewerking (parafrase) van 1518: *Mary of Nijmegen*;
- *De historie van Mayken van Nijmegen*, een eind achttiende-eeuws historietje;
- Duitse vertalingen van F.M. Huebner (1919) en W. Cordan (1951);
- Engelse vertalingen van H. Morgan Ayres (1924) en E. Colledge (1965);
- Franse vertaling van P. Thuysbaert (1929);
- Afrikaanse bewerking van H.J.J.M. van der Merwe (1956);
- Noorse vertaling van H.H. Holm (1975);
- bewerkingen van L. Baekelmans (1904; realistisch verhaal), R. Verhulst en F. Uytendhoeve (1925; zangspel), M. Beversluis (1928), L. Hens (1934), J. Jansen (1943; zangspel) en B. Decor-te (1975);
- filmversie van Jos Stelling (1974).

AUTEUR

De auteur is onbekend.

Volgens J. van Mierlo is de Antwerpse schoolmeesteres Anna Bijs (1493-1575) de schrijfster, onder meer vanwege de verwantschap tussen het refrein en enkele andere refreinen van Bijs. In elk geval was de auteur zo goed als zeker een Antwerpse rederijker, want hij kent de topografie rond Nijmegen niet goed en hij verheerlijkt de rederijkerskunst (zie het refrein en vers 512). Bovendien werd de tekst in Antwerpen gedrukt en wordt er diverse keren gezinspeeld op het devies (de zinspreuk) van de Antwerpse rederijkerskamer De Violetteren, 'Uit jonsten versaemt' (zie vers 195: 'Oft ghi met mi versamen (verenigen) wilt in ionsten (liefde)'; vers 227: 'Eer ghi met mi sult versamen in ionsten'; vers 532: 'Conste maect ionste' en vers 1142: '...ionste deet bestaen'). A.L. Verhofstede vermoedt, dat de auteur geen kans had gekregen zijn spel bij de Antwerpse rederijkerskamer te laten opvoeren en daarom het devies van die kamer juist belachelijk maakte. Om toch het publiek te bereiken, gaf hij het spel toen in een aangepaste prozavorm uit. Volgens W.A.F. Jansen is er sprake van twee auteurs, gezien de verschillen in taalgebruik in de prozastukken en poëzie-gedeeltes (zie Stijl).

LITERATUUR

Over *Mariken van Nieumeghen* bestaat een uitgebreide literatuur. Naast vele tijdschriftartikelen zijn er enkele uitvoerige studies: G.W. Wolhuis, *Duivelskunst en Sprookjesgestalten* (1952); W.A.F. Janssen, *Studies over Mariken van Nieumeghen* (1967).

Senie: *Rinma informatie*

Rinma uitbreidingsboek

Nederlandse literatuur ca. 1200 - 1800